

Resistance Pattern Design

Mahdis Hamzehei¹

Zahra Janjani²

Pardis Hamzehei³

Received: 02/05/2020

Accepted: 16/11/2020

Abstract

Resistance is defined as endurance and stability against something that upsets the balance, both internally and externally. This research is qualitative and is carried out through grounded theory method. Data collection tools were semi-structured interviews and in order to collect information, snowball sampling has been used and thirteen experts in the field of Islamic resistance have been interviewed. Data analysis has been performed in three stages of open, axial, and selective coding and based on it, a qualitative research model has been designed. The findings of the current study are in the form of the main categories of causal conditions (faith and belief, declaration of allegiance and value and virtue), underlying factors (role of government and reference groups (Islamic seminary and university), intervening conditions (cultural invasion and false Western models), strategies (role of clergymen and referring to the Qur'an and hadith, holding scientific meetings, promoting the culture of resistance, expressing the effects of resistance) and the consequences (developing unity, independence, security, spreading justice, arrogance and anti-colonialism, eliminating lies, corruption, and hypocrisy).

Keywords

Resistance, endurance, the Holy Qur'an, grounded theory.

---

1. Lecturer, Master of Art in Business management, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran (Author in charge). mahdishamzehei1988@yahoo.com

2. Professor of the Islamic Seminary, The Specialized Center of Level 3 of Hazrat Vali Asr Sisters' Islamic Seminary, Kermanshah, Iran. @ gmail.com92zahrajanjani

3. Master of Art in Architecture, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran. pardishamzehei@yahoo.com

---

* Hamzehei, M. & Janjani, Z. & Hamzehei, P. (2020). Resistance pattern design. *Journal of Quranic Sciences Studies*, 2(5), pp. 176-204. Doi: 10.22081/jqss.2021.57461.1051

طراحی الگوی مقاومت

مهدیس حمزه‌ای^۱ زهرا جانجانی^۲ پردیس حمزه‌ای^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۲/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۸/۲۶

چکیده

مقاومت، ایستادگی و پایداری در برابر چیزی است که توازن را چه از بعد داخلی و چه از بعد خارجی بر هم زده باشد. این پژوهش از نوع کیفی و به روش داده‌بنیاد انجام گرفته است. ابزار جمع‌آوری داده‌ها، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته بوده و به منظور گردآوری اطلاعات، از نمونه‌گیری گوله‌برفی با سیزده نفر از خبرگان حوزه مقاومت اسلامی مصاحبه انجام شده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام گرفته و براساس آن، مدل کیفی پژوهش طراحی شده است. نتایج پژوهش حاضر در قالب مقوله اصلی شرایط علی (ایمان و عقیده، اعلان بیعت و ارزش و فضیلت)، عوامل زمینه‌ای (نقش دولت و گروه‌های مرجع (حوزه و دانشگاه)، شرایط مداخله‌گر (هجمه فرهنگی و الگوهای غلط غربی)، راهبردها (نقش روحانیون، استناد به قرآن و حدیث، برگزاری نشست‌های علمی، ترویج فرهنگ مقاومت، بیان تأثیرات مقاومت) و پیامدها (افزایش اتحاد، استقلال، امنیت، گسترش عدالت، استکبار و استعمارستیزی، حذف دروغ و فساد و حذف نفاق) قرار گرفته است.

کلیدواژه‌ها

مقاومت، استقامت، قرآن کریم، داده‌بنیاد.

۱. مدرس دانشگاه، کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی، مدیریت و دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه، کرمانشاه، ایران (نویسنده مسئول). (mahdishamzehi1988@yahoo.com)

۲. مدرس حوزه، مرکز تخصصی سطح ۳ حوزه خواهران حضرت ولی عصر علیه السلام، کرمانشاه، ایران. zahrajanjani92@gmail.com

۳. کارشناسی ارشد معماری، معماری و دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه، کرمانشاه، ایران. pardishamzehi@yahoo.com

* حمزه‌ای، مهدیس؛ جانجانی، زهرا؛ حمزه‌ای، پردیس. (۱۳۹۹). طراحی الگوی مقاومت. فصلنامه علمی تخصصی مطالعات علوم قرآن، ۲(۵)، صص ۱۷۶-۲۰۴.
Doi: 10.22081/jqss.2021.57461.1051

مقدمه

قرآن کتابی آسمانی و کتاب مقاومت در معنای عام آن است؛ کتابی که به هدف ایجاد توازن و تعادل و برپایی عدالت و ایجاد امنیت در جامعه بشری نازل شده است تا هیچ فتنه‌ای در عالم نباشد و تمام دین برای خدا باشد. هر مکتب مدعی سعادت باید مدلی از زندگی را ارائه و بستر فعلیت بخشی استعدادها را فراهم آورد تا بتواند در برابر موانع و فشارهای درونی و بیرونی مقاومت کند. اسلام مدعی جامعیت، جهان‌شمولی و سعادت بخشی است و به همه نیازها توجه کرده است. سطحی‌نگری در فهم برخی مفاهیم و آیات اجتماعی قرآن، برداشت نارسایی از جایگاه و نقش اسلام به جامعه بشری القا کرده است که مفهوم مقاومت نیز بدان دچار شده است. در تبیین و تفسیر آیات مقاومت، به جای تکیه بر مبانی، بیشتر بر روش مقاومت تکیه شده است و غالباً ناظر بر ادبیات مقاومت و ایستادگی در مقابل مهاجم شکل گرفته است؛ اما به نظر می‌رسد مفهوم مقاومت در قرآن دامنه گسترده‌تری دارد، به طوری که اگر در دستگاه معناشناسی واژگان کلیدی قرآن درست تحلیل شود، معنا و پیام جدیدی را مخابره می‌کند (شاملی و دیگران، ۱۳۹۰، ص ۸۸). سومین و مهم‌ترین گام برای رسیدن به پایداری در قرآن، استقامت داشتن است. پس کسی که استقامت دارد، از صبر و حلم و ثبات قدم نیز بهره‌مند شده است. خداوند در قرآن می‌فرماید: «فَأَسْتَقِمْ كَمَا أَمَرْتَ وَ مَنْ تَابَ مَعَكَ وَ لَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ؛ پس همان‌گونه که مأمور شده‌ای (بر عقاید و اعمال و ابلاغ دینت) پایدار و استوار باش و همچنین کسانی که با تو (به سوی خدا) رو آورده‌اند، و طغیان نکنید که همانا او به آنچه به جا می‌آورید بینا است» (هود، ۱۱۲). مراد از استقامت، همان ادای مأموریت و رساندن آن و جلوگیری از منهیات الهی است؛ چنان که در قرآن، مأمور بدان شده بود (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۵، ص ۳۰۴).

۱. طرح مسئله

قرآن کریم، مقاومت را واجب شرعی و ضروری بشر می‌داند که نبود آن در زمین منجر به فساد خواهد شد و خداوند متعال، یکتاپرستان پایدار بر توحید را بشارت به بهشتی

می‌دهد که در روز واپسین استقامت‌ورزان در مسیر حق از نعمت‌های آن بهره‌مند خواهند شد: «إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ؛ به یقین کسانی که گفتند «پروردگار ما خداوند یگانه است»، سپس استقامت کردند، فرشتگان بر آنان نازل می‌شوند که «نترسید و غمگین مباشید، و بشارت باد بر شما به آن بهشتی که به شما وعده داده شده است!» (فصلت: ۳۰).

مقاومت سیاست و سلوکی ممتد است و نه حادثه یا لحظه، بلکه کاری تمدنی و فراگیر، مستمر، متکامل و مستقل در رویارویی با مبارزه‌طلبی‌ها، دشمنی‌ها و تجاوزگری‌ها یا هر چیز دیگری است که برهم‌زننده تعادل و توازن باشد. براین اساس «مقاومت بر کلیه واکنش‌هایی اطلاق می‌گردد که ممکن است به شکل تدابیر اجرایی و بازدارنده باشد و گروه یا سازمان یا فردی در رویارویی با تهدیدها و خطرهای تجاوزهای خارجی یا داخلی با آن روبرو می‌شود» (مطلق شقور، ۲۰۰۹م، صص ۲۰-۲۱).

با توجه به اهمیت مقاومت از منظر قرآن کریم و تأثیر چشمگیر آن بر ابعاد زندگی بشر و اینکه طرحی جامع برای الگوی مقاومت وجود ندارد که تمام ابعاد مؤثر بر مقاومت را در بر بگیرد، محقق در این پژوهش دنبال پاسخ به این پرسش است که الگوی مقاومت اسلامی از منظر قرآن کدام است.

۲. پیشینه تحقیق

تحقیقات انجام‌شده نشان می‌دهد تحقیقات علمی قابل توجهی در زمینه طراحی الگوی مقاومت اسلامی در داخل ایران انجام نشده است و محققان هر یک ابعاد خاصی را به شرح زیر بررسی کرده‌اند.

محمدرضا مخبر دزفولی و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله «واکاوی تهدیدات فرهنگی ماهواره‌های و تدوین راهبردهای مقابله» می‌نویسند: جمهوری اسلامی ایران شکل جدیدی از حکومت را پیش‌روی جهانیان قرار داد. این نظام بر مدار دین و حول محور

ولایت و امامت، با طرح مردم‌سالاری دینی، نظام‌های مبتنی بر دموکراسی غربی و در رأس آن امریکا و راهبردهای جهانی به‌ویژه منطقه‌ای این ابرقدرت را به چالش کشید. پرواضح است دو مکتب فکری با شاکله متفاوت در مقابل هم قرار دارند و هریک بر اساس ساختار روحی و فکری خود عمل می‌کنند.

زهره پوستینیچی (۱۳۹۱) در مقاله «انقلاب اسلامی ایران و برسازي هنجار سياسي مقاومت در روابط بين الملل» با اشاره به اینکه یکی از موضوعات اصلی اسلام سیاسی تأثیرگذاری بر فرهنگ سیاسی، ساختار سیاسی و سیاست بین‌الملل است، می‌نویسد: انقلاب اسلامی ایران و فرایند دفاع مقدس، جلوه‌هایی از مقاومت را در برابر دیگر مؤلفه‌های تأثیرگذار در رهیافت‌های سیاست بین‌الملل به وجود آوردند. مقاومت به عنوان هنجار و متغیر جدیدی از کنش در سیاست بین‌الملل ظهور کرد. این متغیر تحت تأثیر موضوعاتی از جمله هنجارهای مربوط به انقلاب اسلامی ایران بوده است.

۱۷۹

علی اکبر جعفری و سیدمحمدجواد قربی (۱۳۹۲) در مقاله «راهبردهای مقابله با سلطه فرهنگی نظام استکبار در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)» می‌نویسند: استکبار جهانی و جریان تاریخی امپریالیسم همواره مترصد برتری‌یابی بر دیگر کشورهای جهان بوده‌اند و به‌نوعی خود را داعیه‌دار جهان می‌دانند و از هر شیوه‌ای برای تسلط بر دیگر کشورها بهره می‌گیرند و با پیشرفت تکنولوژی و ارتباطات به‌سوی سلطه فرهنگی روی آورده‌اند. امام خمینی (ره) به‌عنوان پرچمدار مبارزه با استکبار و سلطه‌گران فرهنگی، ضمن روشن‌سازی ماهیت‌های فرهنگی سلطه‌گران برای ملت‌های اسلامی به روشن‌سازی راهبردهای سلطه‌گران می‌پردازد.

سیدفضل‌الله میرقادری و حسین کیانی (۱۳۹۱) در مقاله «بن‌مایه‌های ادبیات مقاومت در قرآن» فصلنامه ادبیات دینی شماره اول می‌نویسند: مقاومت از اصول اولیه زندگی بشری است که انسان بدون بهره‌مندی از آن هرگز قادر به زندگی نخواهد بود. قرآن آن را واجب شرعی و ضرورت بشری می‌داند که فقدان آن، موجب فساد در زمین خواهد

شد. از دیدگاه قرآن، مقاومت برای بقای هر پدیده، امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است؛ هدف اساسی مقاومت، ایجاد تعادل و توازن در هر پدیده است.

قاسم ترابی و علیرضا رضایی (۱۳۹۰) در مقاله «فرهنگ راهبردی جمهوری اسلامی ایران، زمینه‌های ایجابی، شاخص‌های اساسی» با اشاره به مهم‌ترین عوامل شکل‌دهنده و تأثیرگذار بر فرهنگ راهبردی جمهوری اسلامی ایران شامل مواردی چون اسلام شیعی، عوامل اقتصادی، حافظه تاریخی، موقعیت جغرافیایی، تجربه جنگ هشت‌ساله و درک واقعیات بین‌المللی و ضمن بیان اینکه بدینی به بیگانه، پایداری و مقاومت، بی‌اعتمادی راهبردی، ابهام راهبردی، عمل‌گرایی، خوداتکایی و بازدارندگی، مهم‌ترین محورها و شاخص‌های فرهنگ راهبردی جمهوری اسلامی ایران هستند، به ارزیابی و شناخت زمینه‌های ایجابی، سازنده و همچنین، اصول و شاخص‌های فرهنگ راهبردی جمهوری اسلامی ایران پرداخته‌اند.

۳. مبانی نظری

۳-۱. مفهوم مقاومت و استقامت

مقاومت کردن یعنی پایداری کردن، ایستادگی کردن، در ایستادن، پای‌داشتن، ثبات‌ورزیدن، پافشاری کردن. مقاومت به معنای پیگیری، پافشاری و مطالبهٔ یک حق توسط مردمانی است که از نظر قدرت سیاسی در اقلیت قرار دارند. به بیان دیگر در شرایطی که حقوق گروه‌هایی از یک جامعه یا کشوری از کشورهای جهان، به دلیل تطابق‌نداشن با منافع جریان اجتماعی و سیاسی حاکم، پایمال شود و حاکمان به پشتوانه قدرت سیاسی، نظامی، رسانه‌ای و اقتصادی خود، درصدد تضییع آن برآیند، به تلاش‌هایی که از سوی حق‌طلبان برای بازیابی حقوق از دست‌رفتهٔ خود صورت می‌گیرد، اصطلاحاً مقاومت یا پایداری گفته می‌شود (خلیلی، ۱۳۹۱، ص ۲۸).

استقامت از واژه «قَوْم» گرفته شده است که به معنای استمرار و پایداری (زمخسری، ۱۹۹۲م، ص ۵۳۸) و قراردادن در راه راست، بی‌هیچ انحراف و کثی به سمت و سوی و

نیز راستی، راست شدن و راست ایستادن است (دهخدا، ۱۳۸۵، ج ۶، ص ۱۴۱). نکته قابل تأمل آن است که استقامت دربرگیرنده مفاهیمی همچون اعتدال (زبیدی، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص ۷۶۸)، ثبات و مداومت (زبیدی، ۱۴۱۴ق، ص ۱۷) و استمرار (ابی هلال عسکری، ۱۴۱۲ق، ص ۵۱) نیز می باشد. مشتقات واژه استقامت ۴۷ بار در قرآن کریم به کار رفته است. آنجا که قرآن کریم از استقامت سخن می گوید، آن را ناظر به راه مستقیمی می داند که از آن به «اسلام» یاد می کند؛ بنابراین هر عملی که در آن پایداری صورت گیرد، اما خارج از دایره اسلام باشد، نمی تواند مصداق استقامت مطلوب باشد؛ پس می توان گفت: استقامت در مفهوم قرآنی آن، اصطلاحی برای پایداری در دین و مسیر حق در برابر کثری ها است (ابن عاشور، ۱۹۹۷م، ج ۱۱، ص ۲۸۲).

راغب اصفهانی در معنای استقامت می گوید: «استقامت درباره راهی گفته می شود که بر روی خط هموار می باشد و راه حق به آن تشبیه شده است و استقامت انسان، یعنی متعهد بودن او در راه مستقیم» (راغب اصفهانی، ۱۳۸۳: ذیل ماده قوم). مرحوم علامه طباطبایی مفهوم استقامت را این گونه بیان می کند: «مراد از استقامت آدمی در یک کار این است که از نفس خود بخواهد که درباره آن امر قیام نماید و آن را اصلاح کند، به طوری که دیگر فساد و نقص به آن راه نیابد و به حدّ کمال و تمامیت خود برسد» (طباطبایی، ۱۴۱۷ق، ج ۱۱، ص ۴۷).

۱۸۱

۳-۲. مقاومت در قرآن

آیاتی که بر مقاومت و استقامت دلالت دارند دو دسته اند:

دسته اول آیاتی اند که در آنها فرمان و امر به مقاومت آمده است: «فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطَّعُوا؛ پس تو چنان که مأموری، استقامت و پایداری کن و کسی که با همراهی تو به خدا رجوع کند نیز پایدار باشد و [هیچ از حدود الهی] تجاوز نکنید» (هود، ۱۱۲)، «فَادْعُ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ؛ دعوت کن و چنان که مأموری، پایداری کن و پیرو هوای نفس مردم مباش» (شوری، ۱۵)، «فَاسْتَقِمْ وَلَا تَتَّبِعَانَّ

سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ؛ هر دو استوار و پابرجا باشید و از راه مردم جاهل پیروی مکنید» (یونس، ۸۹) و «أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا؛ خدای شما خدایی یگانه است؛ پس مستقیماً به سوی او بشتابید» (فصلت، ۶).

مخاطب آیه آخر از چهار آیه که فرمان مقاومت و استقامت داده‌اند همه انسان‌ها هستند و این آیه با بیان وحدانیت خدای سبحان خواهان مقاومت و استقامت بندگان در مسیر حرکت به سوی خدا است (فصلت، ۶)؛ اما سه آیه دیگر مشخصاً بعضی پیامبران را مخاطب قرار داده‌اند. در آیه ۱۵ سوره شوری و آیه ۱۱۲ سوره هود از پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خواسته شده است همان‌گونه که به او فرمان داده شد، مقاومت و استقامت ورزد. مرحوم طبرسی در تفسیر آیه ۱۱۲ سوره هود به دلالت ایجابی و سلبی مقاومت اشاره کرده و نوشته است: مقاومت و استقامت همان ادای رسالتی است که پیامبر بدان مأمور شده بود و منظور از «وَلَا تَطْغَوْا» این است که با کم و زیاد کردن آن از حد مقاومت و استقامت که همان اسلام است از خارج نشوید (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۵، ص ۳۰۴).

۳-۳. موضوع و هدف مقاومت در قرآن

برخی حقیقت اسلام را همان عدالت و توحید می‌دانند. زمخشری در تفسیر آیه ۱۸ و ۱۹ سوره آل عمران (شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ) آورده است: «قد آذن ان الاسلام هو العدل و التوحيد و هو الدين عندالله و ما عداه فليس عنده في شئ من الدين ..... ان دين الاسلام هو العدل و التوحيد؛ همانا خداوند اعلام کرده است که اسلام همان عدل و توحید است و دین نزد خدا همان اسلام است و غیر آن، نزد خداوند دین به حساب نمی‌آید ... دین اسلام همان عدل و توحید است» (زمخشری، ۱۴۰۷، ج ۱، ص ۳۴۵). از این بیان چنین برداشت می‌شود که هر چه به توحید و عدالت نزدیک شویم، به اسلام نزدیک شده‌ایم؛ از این رو می‌توان گفت امر به مقاومت امر به توحید و عدالت است که همان اسلام است.

علامه طباطبایی هدف از مقاومت را نمایان کردن استعدادها، ویژگی‌ها و آثار گوناگون یک شیء می‌داند: استقامت به معنای طلب قیام و استدعای ظهور همه آثار و منافع یک شیء است. معنای متعلق استقامت در هر آیه با توجه به زمینه‌ای که استقامت در آن مطرح شده، متفاوت است، مانند قیام به حق توحید در عبودیت در آیه ۶ سوره فصلت و ثبات بر ربوبیت حق در همه شئون زندگی و محافظت بر توحید در همه امور باطنی و ظاهری در آیه ۳۰ سوره فصلت و قیام به وظایف دینی در آیه ۳۰ سوره روم (طباطبایی، ۱۴۱۷ق، ج ۱، ص ۴۷). ظاهر این آیات به روشنی خواهان مقاومت بر مدار اوامر و نواهی خداوند است.

۳-۴. مصداق‌های استقامت در قرآن

۱۸۳

طراحی
الگوی
مقاومت

سرگذشت ابراهیم علیه السلام در قرآن نشان از استقامت ایشان در سراسر زندگی دارد؛ از قبیل پرتاب او به آتش و تبدیل شدن آتش به گلستان، هجرت او به سرزمین دیگر برای حفظ ایمان خود از گزند کافران، تنها گذاشتن هاجر و اسماعیل در سرزمین لم یزرع مکه، اقدام به قربانی کردن اسماعیل و تسلیم شدن اسماعیل به این عمل که نهایت استقامت ابراهیم و اسماعیل را در انجام اوامر الهی و تسلیم در برابر دستور خداوند را نشان می‌دهد: «فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَىٰ قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ» هنگامی که با او به مقام سعی و کوشش رسید، گفت: «پسرم! من در خواب دیدم که تو را ذبح می‌کنم، نظر تو چیست؟» گفت: «پدرم! هر چه دستور داری اجرا کن، به خواست خدا مرا از صابران خواهی یافت» (صافات، ۱۰۲).

نمونه دیگر سرگذشت یعقوب علیه السلام و استقامت او در حزن و فراق فرزندش یوسف علیه السلام است: «وَجَاءُوا وَعَلَىٰ قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ» و پیراهن او را با خونی دروغین [آغشته ساخته، نزد پدر] آوردند؛ گفت: هوس‌های نفسانی شما این کار را برایتان آراسته! من

صبر جمیل [و شکیبایی خالی از ناسپاسی] خواهم داشت و در برابر آنچه می‌گویید، از خداوند یاری می‌طلبم! (یوسف، ۱۸)، «قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبِرْ جَمِيلًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ؛ [يعقوب] گفت: «[هوای] نفس شما، مسئله را چنین در نظر تان آراسته است! من صبر می‌کنم، صبری زیبا [و خالی از کفران] امیدوارم خداوند همه آنها را به من بازگرداند؛ چرا که او دانا و حکیم است» (یوسف، ۸۳)، «قَالُوا أَتُتَّكِرُ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَ هَذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَن يَتَّقِ وَ يَصِرَ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ؛ آنان گفتند: آیا تو همان یوسف هستی؟ پاسخ داد که آری من همان یوسفم و این برادر من (بنیامین) است، خدا بر ما مَنّت نهاد (و ما را به دیدار هم پس از چهل سال رسانید) که البته هر کس تقوا و صبر پیشه کند خدا اجر نیکوکاران را ضایع نگذارد» (یوسف، ۹۰).

نمونه دیگر سرگذشت ساحران و استقامت آنان بعد از ایمان به موسی عليه السلام و تهدید و شکنجه از سوی فرعون است: «قَالُوا لَنْ نُؤْتِرَكَ عَلَى مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَ لَذِي فَطَرْنَا فَاقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ إِنَّمَا تَقْضِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا؛ ساحران به فرعون پاسخ دادند ما تو را هرگز بر این معجزات آشکار که به ما آمده و بر خدایی که ما را آفریده، مقدم نخواهیم داشت؛ پس در حق ما هر چه توانی بکن که هر ظلمی کنی همین حیات دو روزه دنیا است» (طه، ۷۲).

از موارد دیگر سرگذشت هجرت اصحاب کهف و پناه بردن آنان به غار برای حفظ ایمان خود است: «أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَ الرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا، إِذْ أَوَى الْفِتْيَةَ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَ هَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا، فَصَّرَبْنَا عَلَى آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا، ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَى لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا؛ تو پنداری که [قصه] اصحاب کهف و رقیم [در مقابل این همه آیات قدرت و عجایب حکمت‌های ما] از آیات عجیب ما است؟! زمانی را به خاطر بیاور که آن جوانان به غار پناه بردند و گفتند: پروردگارا! ما را از سوی خودت رحمتی عطا کن و راه نجاتی برای ما فراهم ساز! پس ما [در آن غار از خواب] بر گوش و هوش آنها تا چند سالی پرده

یهوشی زدیم؛ سپس آنان را برانگیختیم تا بدانیم (و این امر آشکار گردد که) کدام یک از آن دو گروه، مدت خواب خود را بهتر حساب کرده‌اند» (کهف، ۹-۱۲)، «هولاء قومنا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَ إِذِ اعْتَرَلْتُمُوهُمْ وَ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَأَوْوَا إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَ يُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مِرْفَقًا؛ این قوم ما که خدایانی غیر خدای یگانه برگرفتند، چرا هیچ دلیلی روشن بر خدایی آنها نمی‌آورند؟ پس چه کسی ستمکارتر از آن کس که افترا و دروغ بر خدا می‌بندد؟! و [به آنها گفتیم:] هنگامی که از آنان و آنچه جز خدا می‌پرستند، کناره‌گیری کردید، به غار پناه برید که پروردگارتان (سایه) رحمتش را بر شما می‌گستراند و در این امر، آرامشی برای شما فراهم می‌سازد» (کهف، ۱۵-۱۶).

از مصادیق دیگر، استقامت سپاهیان طالوت در مقابل جالوت است: «فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَ مَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنْ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزُوهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَ جُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللَّهَ كَمِ مِنْ فَتْنَةٍ قَلِيلُهُ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَ اللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ؛ و هنگامی که طالوت [به فرماندهی لشکر بنی اسرائیل منصوب شد] و سپاهیان را با خود بیرون برد، به آنها گفت: خداوند، شما را به وسیله یک نهر آب، آزمایش می‌کند؛ [که هنگام تشنگی] از آن بنوشند، از من نیستند و آنانی که جز یک پیمانه با دست خود، بیشتر از آن نخورند، از من هستند. جز عده کمی، همگی از آن آب نوشیدند. سپس هنگامی که او و افرادی که با او ایمان آورده بودند، [و از بوتہ آزمایش، سالم به‌در آمدند]، از آن نهر گذشتند، [از کمی نفرت خود، ناراحت شدند و عده‌ای] گفتند: امروز، ما توانایی مقابله با جالوت و سپاهیان او را نداریم. اما آنانی که می‌دانستند خدا را ملاقات خواهند کرد [و به روز رستاخیز، ایمان داشتند]، گفتند: چه بسیار گروه‌های کوچکی که به فرمان خدا، بر گروه‌های عظیمی پیروز شدند! و خداوند، با صابران و استقامت‌کنندگان است» (بقره، ۲۴۹).

۴. سؤال‌های پژوهش

جدول ۱: سؤال‌های پژوهش و روش‌شناسی آنها

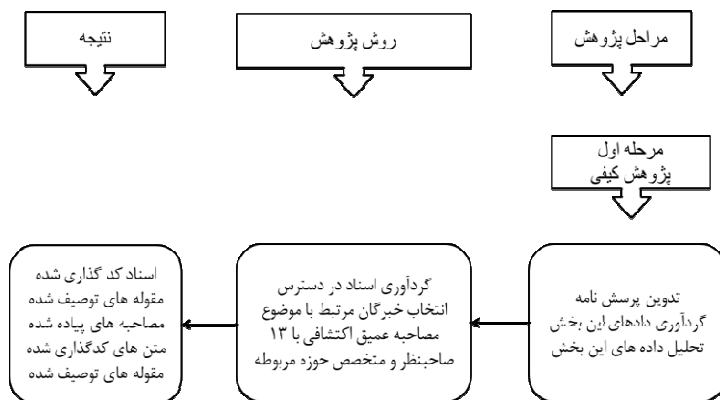
ردیف	سؤال‌های پژوهش	روش‌شناسی
۱	الگوی مناسب مقاومت اسلامی از چه مؤلفه‌هایی تشکیل شده است؟	بررسی اسناد و مقالات، مصاحبه با خبرگان
۲	شرایط علی برای ایجاد الگوی مناسب مقاومت اسلامی کدام است؟	بررسی اسناد و مقالات، مصاحبه با خبرگان
۳	راهبردهای تعاملی ایجاد الگوی مناسب مقاومت اسلامی کدام است؟	بررسی اسناد و مقالات، مصاحبه با خبرگان
۴	شرایط مداخله‌گر ایجاد الگوی مناسب مقاومت اسلامی کدام است؟	بررسی اسناد و مقالات، مصاحبه با خبرگان
۵	عوامل زمینه‌ای ایجاد الگوی مناسب مقاومت اسلامی کدام است؟	بررسی اسناد و مقالات، مصاحبه با خبرگان
۶	پیامدهای الگوی مناسب مقاومت اسلامی کدام است؟	بررسی اسناد و مقالات، مصاحبه با خبرگان

۵. روش پژوهش

هدف کلی این پژوهش تبیین و طراحی الگوی مناسب مقاومت اسلامی از دیدگاه خبرگان است. این پژوهش در چارچوب رویکرد کیفی و با به‌کارگیری روش داده‌بنیاد ۱ صورت گرفته است. در دل این روش از رهیافت سیستماتیک (رویکرد استراوسی) برای دستیابی به الگوی پارادایمی استفاده شده است. این پژوهش کاربردی است. از طرفی چون این پژوهش مناسب بودن الگوی طراحی شده و پیشنهادها را بررسی می‌کند و به توسعه نظریه‌ها و الگوهای پیشین مقاومت اسلامی کمک می‌نماید و باعث گسترش و توسعه مقاومت اسلامی

1. Ground theory

می‌گردد، می‌توان آن را در زمره تحقیقات توسعه‌ای نیز به‌شمار آورد. این پژوهش از نظر هدف کاربردی، از نظر داده‌ها کیفی و از نظر روش اجرای پژوهش از نوع داده‌بنیاد است.

شکل ۱: روند انجام پژوهش در یک نگاه

۶. جامعه و نمونه پژوهش

جامعه آماری شامل صاحب‌نظران و خبرگان حوزوی و دانشگاهی (حوزه مقاومت) بودند که به روش هدفمند گلوله‌برفی از آنان نمونه‌گیری شده است که در ادامه به تفصیل شرح داده شده است.

برای تدوین مدل نظریه داده‌بنیاد: روش نمونه‌گیری از جامعه مزبور به صورت هدفمند و از نوع گلوله‌برفی^۱ بود. در فرایند انتخاب یک نمونه، محققان کیفی می‌توانند

۱. روش نمونه‌گیری گلوله‌برفی در مواردی استفاده می‌شود که دسترسی به افرادی که دارای ویژگی‌های مورد نظر محققان، مشکل است. در این روش شما نمونه‌گیری خود را با شناسایی شخصی که معیارهای شما را برای شامل شدن در نمونه داشته شروع می‌کنید؛ سپس از او درخواست می‌کنید کسانی را که ممکن است بدانند چه افراد دیگری دارای معیار شما هستند، معرفی کند. اگرچه این روش به‌سختی ما را در دستیابی به نمونه‌های قابل قبول راهنمایی می‌کند، اما مواردی هم وجود دارد که ممکن است بهترین روش قابل دسترسی باشد. این نمونه‌گیری به‌خصوص وقتی مفید است که شما سعی می‌کنید به جامعه‌ای دست پیدا کنید که قابل دسترسی نیست یا به‌سختی پیدا می‌شود. این روش در علوم انسانی بسیار مفید است؛ زیرا باعث کشف نظر عمقی شخص مصاحبه‌شونده می‌شود (آشنایی با روش‌های نمونه‌گیری حوزه علمیه).

از روش نمونه‌گیری گلوله‌برفی استفاده کنند که در آن یک شرکت‌کننده در پژوهش، ما را به شرکت‌کنندگان دیگر هدایت می‌کند. برخلاف نمونه‌گیری در بررسی‌های کمی، نمونه‌گیری هدفمند نمی‌تواند قبل از آغاز مطالعه و تدوین نظریه برخاسته از داده‌ها برنامه‌ریزی شود؛ بنابراین روش نمونه‌گیری در طرح کیفی حاضر، نمونه‌گیری نظری انتخاب هدفمند اطلاع‌رسانان کلیدی براساس اطلاعات خاصی که از موضوع پژوهش دارند بود. نمونه‌گیری نظری مستلزم جمع‌آوری داده‌ها براساس مقوله‌ها برای تدوین نظریه است.

نمونه‌گیری از صاحب‌نظران در این پژوهش تا زمانی ادامه پیدا کرد که فرایند اکتشاف و تجزیه و تحلیل به نقطه اشباع نظری رسید. اشباع نظری به این صورت بود که محقق با ظهور اکتشاف اولیه سعی کرد اطلاعات بیشتری را در ادامه گردآوری کند تا ارتباط مقوله‌های اصلی با مقوله‌های دیگر وضوح و معنای بیشتری پیدا کند. این کار تا زمانی ادامه پیدا کرد که محقق احساس کرد که صاحب‌نظران، دیگر اطلاعات جدیدی ارائه نمی‌دهند. در این پژوهش ابتدا پنج نفر از پژوهشگرانی که در زمینه مقاومت اسلامی کار پژوهشی انجام داده بودند، انتخاب شدند و مصاحبه با آنها انجام گرفت. پس از انجام مصاحبه، آنان اشخاص جدیدی را معرفی کردند که با آنها نیز مصاحبه شد و به همین شکل فرایند مصاحبه ادامه یافت. با انجام ۲۵ مصاحبه، تشحیص محقق این بوده است که اطلاعات گردآوری‌شده به نقطه اشباع رسیده و نیازی به انجام مصاحبه‌های بیشتر نیست. در نهایت از نتایج ۱۳ مصاحبه استفاده شد و ۱۲ مصاحبه به علت داشتن محتوای پایین یا تکرار زیاد حذف شدند.

۷. تحلیل داده‌ها در بخش کیفی

تحلیل داده‌ها، محور اصلی نظریه برخاسته از داده‌ها است. در هر مطالعه به‌عنوان یک کل، جمع‌آوری داده‌ها، تنظیم داده‌ها و تحلیل داده‌ها به هم وابستگی متقابل دارند. درون این چارچوب کلی، تحلیل داده‌ها برای هر مورد متضمن ایجاد مفاهیم

از طریق فرایند کدگذاری است که بیانگر عملیاتی است که به وسیله آنها داده‌ها تجزیه، مفهوم‌سازی و به طریقی جدیدی منظم می‌شوند. این فرایند است که بدان طریقی تئوری‌ها از داده‌ها ساخته می‌شوند. برای تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده از سه نوع کدگذاری استفاده خواهد شد که عبارت‌اند از: کدگذاری باز، محوری و انتخابی.

۱-۷. کدگذاری باز^۱

کدگذاری باز روند خرد کردن داده‌ها در واحدهای معنایی مجزا است. روند مزبور از مفاهیم شروع می‌شود و در نهایت به کشف مقوله می‌انجامد. مفاهیم برچسب‌های ذهنی جداگانه‌ای هستند که پژوهشگر به وقایع و پدیده‌ها نسبت می‌دهد. این برچسب‌ها که از طریق فرایند انتزاعی‌سازی شکل می‌گیرند، شبیه سبدهای خالی هستند که با تجربه و معناهای پژوهشگر پر می‌شوند. مقوله نیز در اصل مفهومی است که از دیگر مفاهیم انتزاعی‌تر است. از دل مفاهیم اولیه، مقوله‌های مقدماتی در ارتباط با پدیده مورد بررسی از طریق سؤال کردن درباره داده‌ها، مقایسه موارد، رویدادها و دیگر حالات پدیده‌ها، برای کسب شباهت‌ها و تفاوت‌ها استخراج می‌شوند (فلیک^۲، ۲۰۰۸م، ص ۳۰۷).

۲-۷. کدگذاری محوری^۳

کدگذاری محوری، مرحله دوم تجزیه و تحلیل در نظریه‌پردازی داده‌بنیاد است. هدف از این مرحله برقراری رابطه بین طبقه‌بندهای تولیدشده (در مرحله کدگذاری باز) است. این کدگذاری به این دلیل که کدگذاری حول محور مقوله تشریح می‌شود،

-
1. open coding
  2. Flick
  3. Axial coding

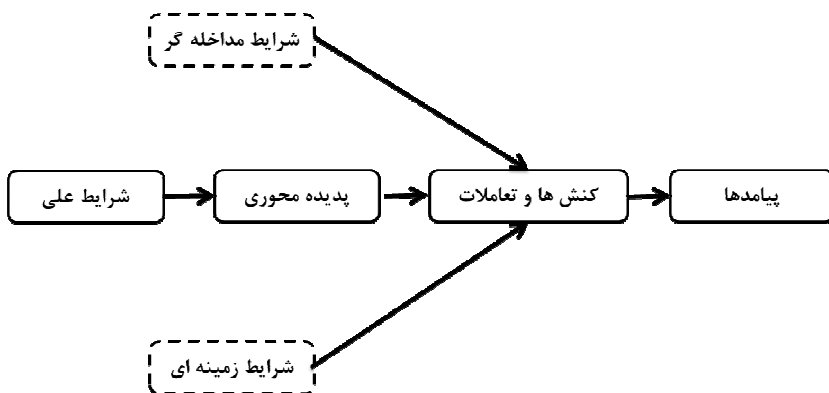
محوری نامیده می‌شود. این کار براساس مدل پارادایم انجام می‌شود و به نظریه پرداز کمک می‌کند تا فرایند نظریه را به راحتی انجام دهد. این مدل به توصیف صوری مقوله هسته و تحلیل و تبیین آن می‌پردازد (محمدپور، ۱۳۹۰، ص ۳۴۱). اساس فرایند ارتباطی در کدگذاری محوری بر بسط و گسترش یکی از طبقه‌ها قرار دارد. در این مرحله یکی از مقوله‌ها به عنوان مقوله اصلی در نظر گرفته می‌شود و سپس دیگر مقوله‌ها به طور نظری به آن ارتباط داده می‌شوند.

۳-۷. کدگذاری انتخابی^۱

در این مرحله برای تشکیل یک نظریه، مقوله‌ها یک پارچه خواهند شد، به طوری که نتایج تحقیق به صورت یک نظریه نمود پیدا کند؛ به عبارت دیگر کدگذاری انتخابی فرایند یک پارچه‌سازی و بهبود مقوله‌ها جهت تشکیل نظریه است. نگارش و گزارش طرح تحقیق نظریه برخاسته از داده‌ها خواهد بود.

۱۹۰
مجله علمی پژوهشی

سال دوم، شماره سوم (پیاپی ۵)، پاییز ۱۳۹۹

شکل ۲: مدل پارادایم نظریه داده‌بنیاد (کرسول، ۲۰۰۵م، ص ۴۰۱)

1. Selective Coding

۴-۷. تحلیل مصاحبه‌ها

مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۱۳ نفر از صاحب‌نظران و خبرگان در حوزه مقاومت اسلامی انجام گرفت و تجزیه و تحلیل آنها به صورت دستی انجام شد. داده‌های گردآوری شده از مصاحبه به داده‌های متنی تبدیل شدند و پس از آن به منظور بررسی نظام‌مند داده‌های فراوان و متنوع، به واحدسازی و مقوله‌بندی آنها پرداخته شد. به این منظور در ابتدا با دقت کامل کدگذاری باز انجام شد. در مرحله اولیه کدگذاری باز، براساس تحلیل مصاحبه‌های صورت گرفته ۶۸ کد باز اولیه (مفهوم) شناسایی شد در مرحله دوم کدگذاری باز این کدهای اولیه به ۴۳ کد باز غیرتکراری تقلیل یافت و کدهای باز غیرتکراری به ۲۳ مقوله فرعی کاهش داده شدند. در انتخاب مقوله‌ها، مقوله‌هایی مدنظر بود که تا حد ممکن فضای مفهومی مفاهیم را اشباع کند. درنهایت در مرحله کدگذاری محوری، با استناد به رهیافت سیستماتیک در نظریه داده‌بنیاد، کدهای شناسایی شده در شش طبقه هسته‌ای شامل شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، عوامل مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها، حول پدیده مرکزی دسته‌بندی شدند.

۱۹۱

جدول ۲: مشخصات بخش مصاحبه پژوهش

تعداد	شاخص‌ها
۱۳	مصاحبه‌شونده‌ها
۶۸	تعداد کدهای باز اولیه
۴۳	تعداد کدها پس از حذف کدهای تکراری
۲۴	تعداد کدهای محوری (مقوله فرعی)

۵-۷. کدگذاری باز

با توجه به محدودیت پژوهش در ارائه تمام مطالب، در این قسمت بخشی از کدگذاری انجام شده در قالب جدول ارائه شده است:

جدول ۳ - کدگذاری باز مصاحبه شماره ۴

ردیف	نکات کلیدی	شماره کد	کد اولیه (مفهوم)
۱	توکل به خدا یکی از عوامل مهم مقاومت است	۱۴D1	ایمان و عقیده
۲	افزایش روحیه جهادی بر مقاومت مؤثر است	۱۴D2	الگوی سیاسی
۳	رعایت تقوا از اصول مهم مقاومت اسلامی است	۱۴D3	الگوی اخلاقی
۴	مقاومت سرلوحه کار انبیا و ائمه بوده است	۱۴D4	ارزش و فضیلت
۵	قضاوت درست یکی از عوامل مهم مقاومت است	۱۴D5	الگوی فقهی
۶	ایمان راسخ یکی از پایه‌های اصلی مقاومت است	۱۴D6	الگوی اعتقادی
۷	افراد جامعه باید بتوانند به راحتی در رفتار خود تولی و تبری از اشخاص را دولت‌ها را بیان کنند	۱۴D7	اعلان بیعت
۸	عدالت در حکومت اسلامی مهم است	۱۴D8	الگوی اخلاقی
۹	اعتقاد به معاد روح مقاومت را قوی می‌کند	۱۴D9	الگوی اعتقادی
۱۰	افزایش اتحاد بین ملت و حکومت	۱۴D10	دستاوردهای اجتماعی
۱۱	مقاومت باعث خودکفایی می‌شود	۱۴D11	دستاوردهای اقتصادی
۱۲	در جامعه‌ای که روحیه مقاومت وجود دارد اسراف از بین می‌رود	۱۴D12	الگوی اقتصاد
۱۳	توسعه خودکفایی و تولید ملی	۱۴D13	دستاوردهای اقتصادی
۱۴	افزایش تعاون و ایثار در بین مردم	۱۴D14	دستاوردهای اجتماعی
۱۵	امنیت در جامعه بالا می‌رود	۱۴D15	دستاوردهای امنیتی
۱۶	مردم با آرامش و بدون دغدغه زندگی می‌کنند	۱۴D16	دستاوردهای امنیتی
۱۷	حاکمان با عدالت با افراد جامعه زندگی می‌کنند	۱۴D17	دستاوردهای فقهی

ردیف	نکات کلیدی	شماره کد	کد اولیه (مفهوم)
۱۸	مردم حاضر نیستند زیر سلطه استکبار و استعمار باشند	۱۴D18	دستاورد سیاسی
۱۹	دروغ و فساد از سطح جامعه حذف می‌شود	۱۴D19	دستاورد اخلاقی
۲۰	نفاق و دورویی از بین می‌رود	۱۴D20	دستاورد اعتقادی
۲۱	روحانیان و استادان دانشگاه به‌عنوان مدرسان حوزه دین و علم می‌توانند بستر افزایش روحیه مقاومتی را فراهم کنند	۱۴D21	گروه‌های مرجع (حوزه و دانشگاه)
۲۲	دولت باید از تمام امکانات برای بالابردن روحیه مقاومت استفاده کند	۱۴D22	دولت
۲۳	استناد به قرآن و احادیث برای معرفی اهمیت مقاومت اسلامی	۱۴D23	استناد به قرآن و حدیث
۲۴	مقاومت در برابر هجمه فرهنگی از سوی غرب و اسرائیل	۱۴D24	هجمه فرهنگی
۲۵	بیان تأثیرات مادی و معنوی مقاومت اسلامی	۱۴D25	تصویرسازی از مقاومت
۲۶	برگزاری همایش‌ها و نشست‌های علمی و معرفی شخصیت‌های برجسته مقاومت (علما و شهدا)	۱۴D26	برگزاری جلسات علمی
۲۷	معرفی شخصیت‌ها و الگوهای بزرگ (انبیاء، ائمه و شهدا) به جای الگوهای غلط غربی	۱۴D27	الگوهای غلط غربی
۲۸	بهبود درک و تصویر در مورد فرهنگ‌ها و جوامع دیگر	۱۴D28	بهبود درک و تصویر فرهنگی جوامع دیگر
۲۹	افزایش تعاملات و گسترش تبادلات فرهنگی با کشورهای پیشرو در مقاومت	۱۴D۲۹	تعامل فرهنگی
۳۰	سطح شعور و آگاهی افراد درمورد مقاومت افزایش می‌یابد	۱۴D۳۰	افزایش سطح آگاهی

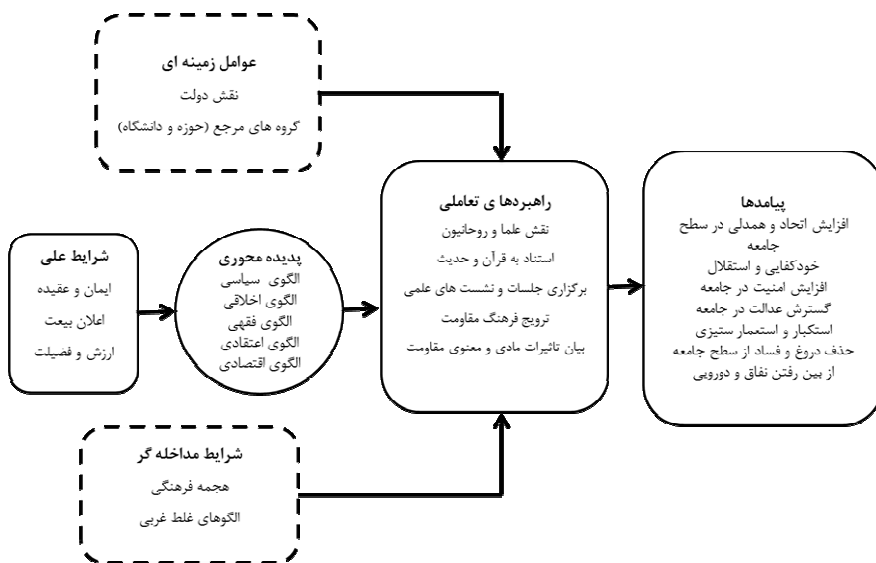
۶-۷. کدگذاری محوری: شکل‌دهی مقوله‌های اصلی

جدول ۴: کدگذاری محوری و شکل‌دهی مقولات اصلی

مقولات (طبقات اصلی)	مؤلفه‌ها
شرایط علی	ایمان و عقیده
	اعلان بیعت
	ارزش و فضیلت
پدیده محوری	الگوی سیاسی
	الگوی اخلاقی
	الگوی فقهی
	الگوی اعتقادی
راهبردهای تعاملی	الگوی اقتصادی
	نقش علما و روحانیان
	استناد به قرآن و حدیث
	برگزاری جلسات و نشست‌های علمی
	ترویج فرهنگ مقاومت
شرایط مداخله‌گر	بیان تأثیرات مادی و معنوی مقاومت
	هجوم فرهنگی
عوامل زمینه‌ای	الگوهای غلط غربی
	نقش دولت
	گروه‌های مرجع (حوزه و دانشگاه)
پیامدها	افزایش اتحاد و همدلی در سطح جامعه
	خودکفایی و استقلال
	افزایش امنیت در جامعه

مقولات (طبقات اصلی)	مؤلفه‌ها
	گسترش عدالت در جامعه
	استکبار و استعمار ستیزی
	حذف دروغ و فساد از سطح جامعه
	از بین رفتن نفاق و دورویی

این مرحله از کدگذاری مشتمل بر ترسیم یک نمودار است که همان الگوی کدگذاری است. این الگو روابط بین شرایط علی، راهبردها، شرایط زمینه‌ای، مداخله‌گر و پیامدها را به تصویر می‌کشد. همان‌گونه که در این الگو مشخص است، شرایط علی بر پدیده محوری اثر می‌گذارند؛ پدیده محوری، شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر بر راهبردها اثر می‌گذارند، و راهبردها نیز بر پیامدها اثر گذارند.

شکل ۳: مدل پارادایمی مقاومت اسلامی مبنای نظریه داده‌بنیاد

نتیجه گیری

از آنجا که مقاومت و ایستادگی بدون قوام یافتن و ایستادن بر توانمندی های خودی امکان پذیر نیست و تکیه بر غیر نمی تواند مقاومت و ایستادگی را موجب شود، سیاست ها و برنامه های اسلامی بر آن است تا این مقاومت و ایستادگی درونی را ایجاد کند. از آیات قرآن این معنا استنباط می شود که اگر انسان و جامعه ای بخواهد به تعالی و کمال برسد باید سبک زندگی خاصی را اتخاذ کند که او را به مقصد برساند. از آنجایی که فلسفه زندگی اسلامی بر مدار توحید و خلافت الهی انسان در دنیا و آخرت گرایی سامان یافته است، سبک زندگی اسلامی نیز بر همین مدار و محور شکل می گیرد.

از نظر آموزه های دینی، انسان در دنیا برای رسیدن به هدف آفرینش هستی و نیز هدف آفرینش انسان باید مدلی از زندگی را در پیش گیرد که بستر فعلیت بخشی و ظهور استعداد های سرشته درونی را فراهم آورد و بتواند در برابر موانع و فشار های درونی و بیرونی مقاومت کند؛ زیرا از نظر آموزه های اسلامی، انسان با آنکه دارای همه توانمندی های ذاتی است، باید آن را در بستر عبودیت و ایمان و عمل صالح به فعلیت رساند (بقره، ۳۱؛ ذاریات، ۵۶).

البته از آنجایی که فعلیت بخشی قوای سرشته و نهفته در ذات انسان برای رسیدن به مقام خلافت الهی (بقره، ۳۰؛ آل عمران، ۷۹) به آسانی امکان پذیر نیست، زیرا هواهای نفسانی و طغیانگری برخی قوای انسانی علیه عقل و فطرت از یک سو و همچنین دشمن بیرونی چون ابلیس و وسوسه های شیطانی آن همواره مانع تحقق بخشی است، هر انسانی باید برای رسیدن به خلافت الهی هم مقتضی را فعال کند و همه موانع را از سر راه بردارد و با فشارها و تهدید های درونی و بیرونی مبارزه کند. اینجا است که مقاومت و استقامت به عنوان عنصر اصلی و اساسی در سرنوشت انسان نقش تاثیر گذار و کلیدی را ایفا می کند.

با توجه به اینکه هدفی که برای زندگی انسان تعریف شده، زندگی فرافردی و فراشخصی است، نمی توان امید داشت انسان تنها با مقاومت فردی و شخصی به هدف

برسد؛ زیرا براساس آموزه‌های قرآنی، فلسفه وجودی و حکمت آفرینش انسان برعهده گرفتن مسئولیت خلافت الهی است تا به‌عنوان مظهر پروردگاری، جهان را بسازد.

هر انسانی در دو شکل باید به اصل مقاومت و استقامت توجه کند: ۱. شکل فردی؛ ۲. شکل اجتماعی؛ به این معنا که هم خود را بسازد و هم در برابر موانع و فشارهای هواهای نفسانی درونی و هم وسوسه‌های شیطانی بیرونی مبارزه و مقاومت کند و هم به دیگران یاری رساند تا مقاومت پیشه کنند. انسان‌ها در دنیا افزون بر اینکه زندگی جمعی دارند و در کنار هم زندگی می‌کنند، زندگی اجتماعی هم دارند؛ زیرا این‌گونه نیست که مانند یک گله در کنار هم قرار گیرند و هر یک به‌تنهایی بتوانند نیازهای خود را برآورده سازند، بلکه نیازمند زندگی اجتماعی است تا بتواند انواع و اقسام نیازهای عاطفی، جسمی، مادی و معنوی خود را برآورده سازد؛ بنابراین همان‌گونه که انسان نیازمند مقاومت فردی است، نیازمند مقاومت اجتماعی هم هست تا بتواند در چارچوب فلسفه زندگی اسلامی، اهداف و مقاصد و مطالب فردی و اجتماعی را برآورده سازد و در مسیر درست آفرینش گام بردارد. خداوند در آیه ۴۶ سوره سبأ می‌فرماید: «قُلْ إِنَّمَا أَعْطُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلِي وَفُرَادَى؛ بگو من فقط به شما یک اندرز می‌دهم که دو به دو یا به‌تنهایی برای خدا قیام کنید و به پا خیزید».

با توجه به اهمیت مقاومت در جامعه و از آنجا که الگوی واحد برای دستیابی به تمام ابعاد و زوایای مقاومت اسلامی وجود ندارد، محقق در پژوهش حاضر به دنبال یافتن عوامل مؤثر بر این خلأها و ارائه الگوی مناسب برای افزایش روحیه مقاومت و ایستادگی بر اساس آموزه‌های قرآن کریم در بین افراد جامعه به روش داده‌بنیاد است تا بتواند با ارائه مدلی جامع، گامی در بازشدن این قفل بسته بردارد؛ بنابراین در این پژوهش محقق در ابتدا از طریق مصاحبه با خبرگان و کارشناسان حوزه مقاومت اسلامی ابعاد و الگوهای مقاومت را استخراج کرد؛ سپس به روش داده‌بنیاد شرایط علی، پدیده محوری، راهبردهای تعاملی، شرایط مداخله‌گر، عوامل زمینه‌ای و پیامدها را استخراج کرد و در غالب یک مدل پارادایمی (شکل ۳) آن را نشان داد و درنهایت به

سؤال‌های اصلی پژوهش پاسخ داد که به شرح زیر است:

سؤال اول: الگوی مناسب مقاومت اسلامی از چه مؤلفه‌هایی تشکیل شده است؟

۱. الگوی سیاسی؛

۲. الگوی اخلاقی؛

۳. الگوی فقهی؛

۴. الگوی اعتقادی؛

۵. الگوی اقتصادی.

سؤال دوم: شرایط علی برای ایجاد الگوی مناسب مقاومت اسلامی کدام است؟

۱. ایمان و عقیده؛

۲. اعلان بیعت؛

۳. ارزش و فضیلت.

سؤال سوم: راهبردهای تعاملی ایجاد الگوی مناسب مقاومت اسلامی کدام است؟

۱. نقش علما و روحانیان؛

۲. استناد به قرآن و حدیث؛

۳. برگزاری جلسات و نشست‌های علمی؛

۴. ترویج فرهنگ مقاومت؛

۵. بیان تأثیرات مادی و معنوی مقاومت.

سؤال چهارم: شرایط مداخله‌گر ایجاد الگوی مناسب مقاومت اسلامی کدام است؟

۱. هجمه فرهنگی؛

۲. الگوهای غلط غربی.

سؤال پنجم: عوامل زمینه‌ای ایجاد الگوی مناسب مقاومت اسلامی کدام است؟

۱. نقش دولت؛

۲. گروه‌های مرجع (حوزه و دانشگاه).

سؤال ششم: پیامدهای الگوی مناسب مقاومت اسلامی کدام است؟

۱. افزایش اتحاد و همدلی در سطح جامعه؛

۲. خودکفایی و استقلال؛
۳. افزایش امنیت در جامعه؛
۴. گسترش عدالت در جامعه؛
۵. استکبار و استعمار ستیزی؛
۶. حذف دروغ و فساد از سطح جامعه؛
۷. از بین رفتن نفاق و دورویی.

فهرست منابع

* قرآن کریم.

۱. ابن عاشور، محمد بن محمد طاهر. (۱۹۹۷م). التحرير والتنوير. تونس: الدار التونسيه للنشر.
۲. ابی هلال عسکری، حسن بن عبدالله. (۱۴۱۲ق). الفروق اللغويه. قم: مؤسسه النشر اسلامي.
۳. پوستچيني، زهره. (۱۳۹۱). انقلاب اسلامي ايران و برسازي هنجار سياسي مقاومت در روابط بين الملل. فصلنامه آفاق امنيت، ۵(۱۶)، صص ۴۹-۷۶.
۴. ترابي، قاسم؛ و رضايي، عليرضا. (۱۳۹۰). فرهنگ راهبردي جمهوري اسلامي ايران: زمينه‌هاي ايجابي، شاخص‌هاي اساسي، فصلنامه مطالعات راهبردي، ۱۴(۵۴)، صص ۱۳۵-۱۶۲.
۵. جعفري، علي اکبر؛ و قربي، سيدمحمدجواد. (۱۳۹۲). راهبردهاي مقابله با سلطه فرهنگي نظام استکبار در اندیشه سياسي امام خميني علیه السلام. پژوهشنامه انقلاب اسلامي، ۳(۹)، صص ۶۹-۹۰.
۶. خليلي، حسام‌الدين. (۱۳۹۱). مقاومت اقتصادي در پرتو اقتصاد مقاومتی. فصلنامه کارآگاه، ۲(۲۰)، صص ۲۴-۴۳.
۷. شاملی، نصرالله؛ کهنندل جهرمی، مرضیه؛ قاسم‌نژاد، زهرا. (۱۳۹۰). معناشناسی سيستماتيک و رسم شبکه معنایی واژه قانون و مترادفات آن در قرآن کریم. فصلنامه حسنا، ۹(۱۰)، صص ۸۵-۱۱۳.
۸. دهخدا، علي اکبر. (۱۳۸۵). لغت‌نامه (به کوشش: غلامرضا ستوده، ایرج مهرکی و اکرم سلطانی). تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۹. راغب اصفهانی، حسين. (۱۳۸۳). مفردات (مترجم: غلامرضا خسروی حسینی). تهران: مرتضوی.
۱۰. زبيدي حنفي، محب‌الدين ابی‌فيض؛ و حسینی واسطی، سيدمحمدمرتضی. (۱۴۱۴ق). تاج العروس من جواهر القاموس. بيروت: انتشارات دار الفکر.
۱۱. زمخشري، محمود بن عمر. (۱۹۲۲م الف). اساس اللغة. قاهره: دار الکتب المصريه.
۱۲. زمخشري، محمود بن عمر. (۱۹۹۲م ب). اساس البلاغه. بيروت: دار صادر.

۱۳. زمخشری، محمود. (۱۴۰۷ق). الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل. بیروت: دار الکتب العربی.
۱۴. طباطبائی، سید محمد حسین. (۱۴۱۷ق). المیزان فی تفسیر القرآن. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
۱۵. طبرسی، فضل بن حسن. (۱۳۷۲). مجمع البیان فی تفسیر القرآن. تهران: ناصر خسرو.
۱۶. محمدپور، احمد. (۱۳۹۰). روش تحقیق کیفی ضد روش ۲، مراحل و رویه‌های علمی در روش‌شناسی کیفی. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
۱۷. مخبر دزفولی، محمدرضا؛ اسحاقی، محمد؛ و عظیمی طرقدری، محمد. (۱۳۹۴). واکاوی تهدیدات فرهنگی ماهواره‌ای و تدوین راهبردهای مقابله. فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک. ۱۳(۶۱)، صص ۵۳-۷۶.
۱۸. مطلق، شقور؛ و نبیل، رفقه. (۲۰۰۹م). أثر حزب الله فی تطوير فكر المقاومة و أساليبها فی المنطقة العربية (رسالة الماجستير). جامعة النجاح الوطني. نابلس، فلسطين.
۱۹. میرقادری، سید فضل‌الله؛ و کیانی، حسین. (۱۳۹۱). بن‌مایه‌های ادبیات مقاومت در قرآن. فصلنامه ادبیات دینی، ۱(۱)، صص ۶۹-۹۷.

20. Flick U. (2008). An introduction. to qualitative research 3rd ed niaCalifor Sage Publication.

References

* *The Holy Quran.*

1. Abi Hilal Askari, H. (1412 AH). *al-Forough al-Loqaviyah*. Qom: Islamic Publishing Institute. [In Arabic]
2. Dekhoda, A. A. (1385 AP). *Dictionary* (Gh. Sotoudeh., & I. Mehraki., & A. Soltani, Ed.). Tehran: Institute of Publishing and Printing, University of Tehran. [In Persian]
3. Flick U. (2008). *An introduction to qualitative research*. (3rd Ed.). California Sage Publication.
4. Ibn Ash'ur, M. (1997). *al-Tahrir va al-Tanvir*. Tunisia: Al-dar Al-Tunisia le al-Nashr.
5. Jafari, A. A., & Qorbi, S. M. J. (1392 AP). Strategies to counter the cultural domination of the arrogant system in Imam Khomeini's political thought. *Journal of the Islamic Revolution*, 3 (9), pp. 69-90. [In Persian]
6. Khalili, H. (1391 AP). Economic resistance in the light of a resistive economy. *Journal of Detective*, 2 (20), pp. 24-43. [In Persian]
7. Mirqaderi, S. F., Kiani, H. (1391 AP). Principles of Resistance Literature in the Qur'an. *Quarterly Journal of Religious Literature*, 1 (1), pp. 69-97. [In Persian]
8. Mohammadpour, A. (1390 AP). *Qualitative research method against method 2, scientific steps and procedures in qualitative methodology*. Tehran: Sociologists Publications. [In Persian]
9. Mokhber Dezfuli, M., & Ishaqi, M., & Azimi Tarqadari, M. (1394 AP). Investigating satellite cultural threats and developing coping strategies. *Journal of Strategic Defense Studies*. 13 (61), pp. 53-76. [In Persian]
10. Motlaq, Shaqur., & Nabil, Rafqah. (2009). *Athar hizb Allah fi Tatwir Fikr al-Moqavemat va Asaliboha fi al-Mantiqat al-Arabiyah (Risalat al-Majistir)*. Jame'at al-Najah al-Watani. Nablus, Palestine.
11. Pustchini, Zohreh. (1391 AP). The Islamic Revolution of Iran and the Establishment of the Political Norm of Resistance in International Relations. *Journal of Security Horizons*, 5 (16), pp. 49-76. [In Persian]

12. Ragheb Esfahani, H. (1383 AP). *Mofradat* (Gh. Khosravi Hosseini, Trans.). Tehran: Mortazavi. [In Persian]
13. Shameli, N., & Kohandel Jahromi, M., & Qasem Nejad, Z. (1390 AP). Systematic semantics and drawing the semantic network of the word law and its synonyms in the Holy Quran. *Journal of Hosna*, 9 (10), pp. 85-113. [In Persian]
14. Tabarsi, F. (1372 AP). *Majma' al-Bayan fi Tafsir al-Qur'an*. Tehran: Naser Khosrow. [In Persian]
15. Tabatabaei, S. M. (1417 AH). *al-Mizan fi Tafsir al-Qur'an*. Qom: Islamic Publications Office. [In Arabic]
16. Torabi, Qasem., & Rezaei, A. (1390 AP). Strategic culture of the Islamic Republic of Iran: Positive contexts, basic indicators, *Quarterly Journal of Strategic Studies*, 14 (54), pp. 135-162. [In Persian]
17. Zamakhshari, M. (1407 AH). *al-Kashaf an Haqayeq Qavamez al-Tanzil*. Beirut: Dar Al-Kotob Al-Arabi. [In Arabic]
18. Zamakhshari, M. (1922 a). *Asas al-Balaghah*. Beirut: Dar Sader.
19. Zamakhshari, M. (1922 b). *Asas al-Loqat*. Cairo: Dar al-Kotob al-Misriyah.
20. Zubeydi Hanafi, M., & Hosseini Wase'ei, S. M. M. (1414 AH). *Taj al-Arous min Jawahir al-Qamous*. Beirut: Dar Al-Fikr Publications. [In Arabic]

۲۰۳

